

โครงการศึกษาและจัดทำแผนที่สิ่งแวดล้อม
ศิลปกรรมเมืองโบราณศรีมโหสถ จ.ปราจีนบุรี

ศรีมโหสถ

สงบ...สบาย...

เคยหรือไม่ที่จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว คือ ตั้งใจหลีกเลี่ยงความวุ่นวายจากที่หนึ่งไปสู่ความสงบในที่หนึ่ง เคยหรือไม่ที่อยากค้นหาแหล่งวัฒนธรรมโบราณที่ไม่พลุกพล่าน สามารถซึมซับได้ทั้งภาพและความรู้สึก เลือกมุมถ่ายรูปได้ตามใจแถมด้วยสามารถเดินทางเข้าไปเย็นกลับได้ในวันเดียว หากใช่..เมืองโบราณศรีมโหสถ..คือคำตอบ ชื่ออาจฟังไม่คุ้น แต่ลองไปเยือนแล้วจะสัมผัสได้ถึงความกว้างใหญ่ของแหล่งอารยธรรมนับพันปีในสมัยทวารวดีที่เคยรุ่งเรืองในอดีต แหล่งอารยธรรมที่ซ่อนตัวอยู่อย่างเงียบสงบท่ามกลางสวนส้มโอและชุมชนเล็กๆ ในอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ณ ชุมชนเล็กๆ แห่งนี้มีเรื่องให้ชวนเพลินได้อย่างสบายๆ ไม่เร่งรีบใน 1 วัน ทั้งไหว้พระ สักการะต้นศรีมหาโพธิ์ต้นแรกของประเทศ รับประทานอาหารกลางวันจากร้านประจำถิ่น พักทำบุญบ้านคนชรา รอแตรมลายูเย็น บันจาร์ยานรอบคูเมืองกำแพงเมืองชมโบราณสถานอายุนับพันปี พร้อมสวนส้มโอที่ขึ้นชื่อว่าเป็นผลไม้ส่งออกของพื้นที่ หากไปในฤดูเก็บผลรับรองว่าได้สัมผัสรสส้มโอรสเลิศซึ่งติดมือส่งท้ายการเดินทางกลับด้วยแน่นอน พร้อมความรู้สึกอิ่มเอมใจว่าสุขโดยไม่วุ่นวาย สุขตามวิถีชีวิตของชุมชน

สารบัญ

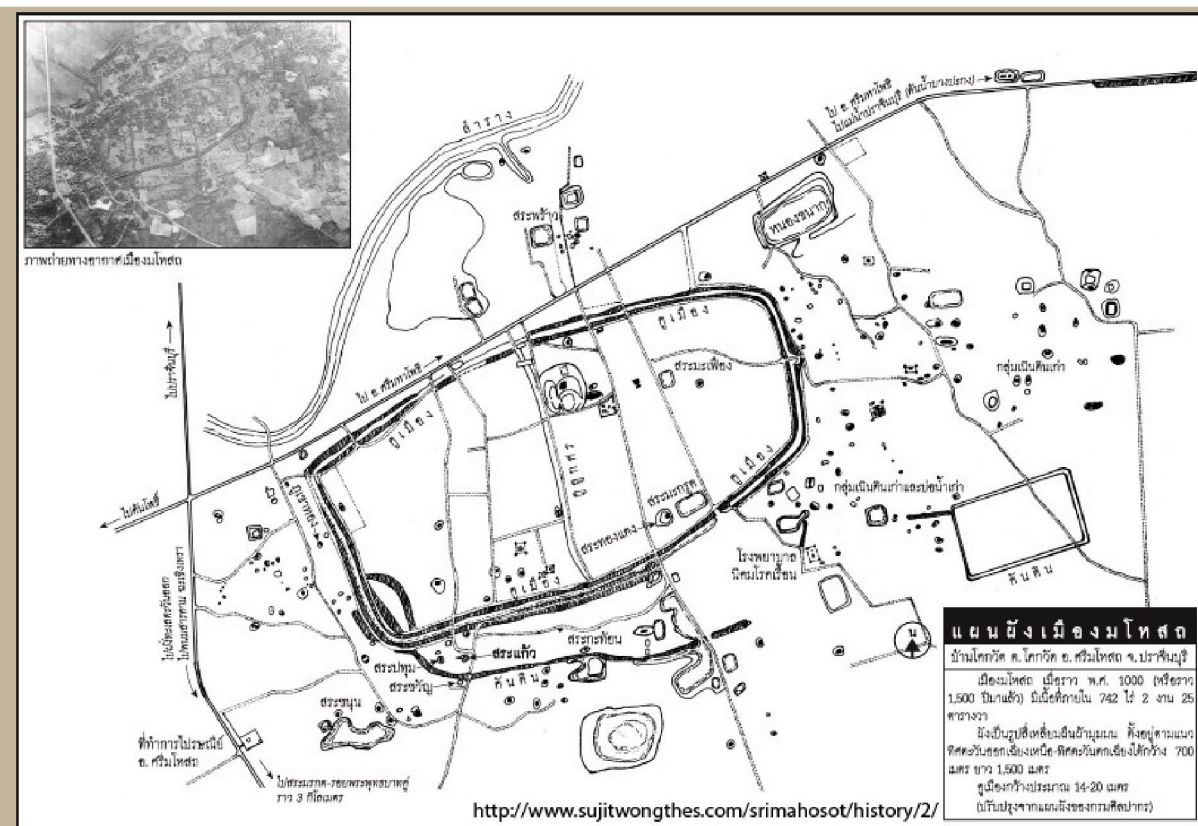
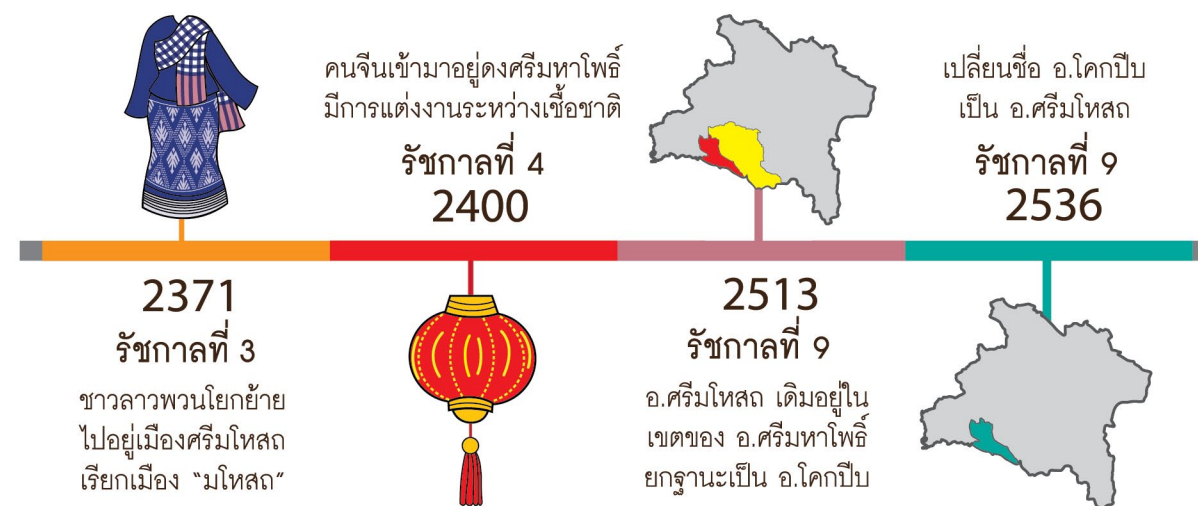
	สืบเนื่องเมืองศรีมโหสถ
ความเป็นมา	1		เพิ่มบุญ ได้มกุศล
ศาสนสถาน : พุทธ - คริสต์	6
	คุณค่าเมืองโบราณ
ขอบเขตโบราณสถาน	2		ย่านชุมชนเก่า
2 ย่าน นำเอือน	14
	พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม
มาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม	3		ร้านอร่อย
ร้านแนะนำ & เมนูเด็ด	18
	ลัดเลาะรอบศรีมโหสถ
จุดเริ่มต้นการเดินทาง	4		ปฏิทินกิจกรรม
กิจกรรมวันสำคัญ	21
				เส้นทางจักรยาน
ชมเมืองโบราณ & ทางเชื่อมได้ร่มไม้	22
				โบราณสถาน
หนึ่งในศิลปกรรม	24
				ลายแกะสลัก
เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น	32
				ลูกปัดโบราณ
เครื่องประดับสมัยทวารวดี	33
				บองผาก บองข้าว
ผลิตภัณฑ์ในพื้นที่	34

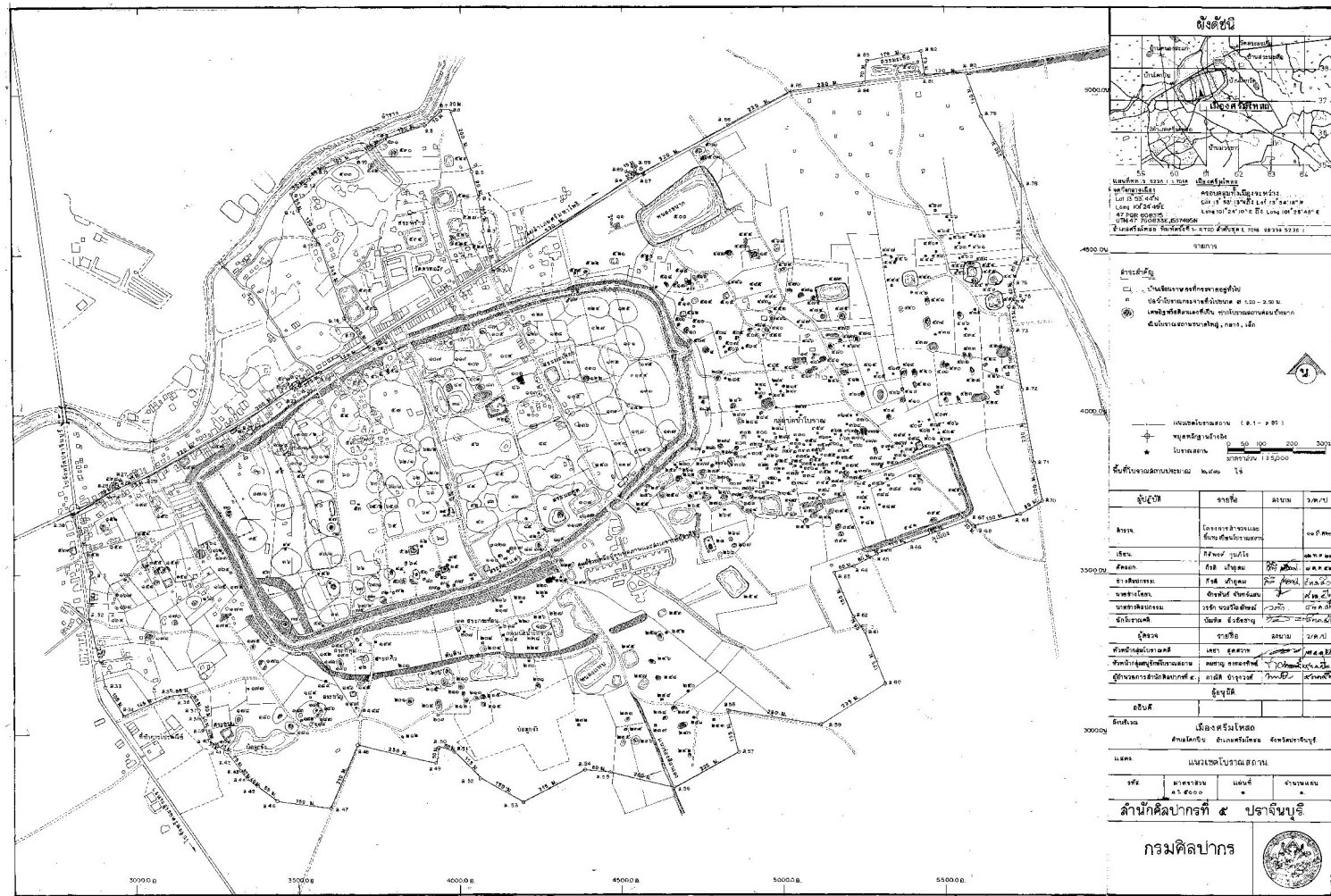

สืบเนื่องเมืองศรีมโหสถ

ความเป็นมา

เมืองศรีมโหสถ เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีแผนผังของตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าค่อนข้างรี มีคันดินและคูน้ำล้อมรอบ มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมเขมร ก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 พื้นที่อันเป็นที่ตั้งของบริเวณเมืองศรีมโหสถเป็นหมู่บ้านเกษตรมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรพูนัน หลังจากนั้นเป็นยุคตั้งเมืองศรีมโหสถ พบว่าในยุคที่รุ่งเรืองถึงขีดสุด มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับอาณาจักรเขมรโบราณ เนื่องจากด้านตะวันออกของเมืองศรีมโหสถเป็นที่ราบติดกับอำเภอดอนนาค อรัญประเทศ และดินแดนในประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน จึงพบอิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรเป็นจำนวนมากในสถาปัตยกรรม และโบราณวัตถุ นอกจากนี้สันนิษฐานว่าเมืองศรีมโหสถเป็นเมืองท่าของอาณาจักรเขมรโบราณ และน่าจะเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทวารวดีในยุคแรกคู่กันกับเมืองทวารวดีในกลุ่มน้ำลพบุรี-ป่าสัก และค่อยๆ เสื่อมลงพร้อมกับอาณาจักรเขมรโบราณ ในพุทธศตวรรษที่ 18

เมืองโบราณศรีมโหสถ มีแหล่งศิลปกรรมที่สามารถสืบเนื่องไปจนถึงยุคทวารวดีเป็นยุคเชื่อมต่อที่สำคัญระหว่างยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ บริเวณนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์และพัฒนาการในช่วงดังกล่าวของประเทศไทย กรมศิลปากรดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองศรีมโหสถ โดยประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และประกาศกำหนดขอบเขตโบราณสถานในเมืองศรีมโหสถบางแห่ง ตลอดจนมีการศึกษาโบราณคดี ขุดค้น ขุดแต่ง จัดทำทะเบียน ดูแลรักษาปรับสภาพภูมิทัศน์มาอย่างต่อเนื่อง โดยภายในบริเวณเมืองโบราณศรีมโหสถ มีโบราณสถานทั้งหมดจำนวน 541 แห่ง ขุดแต่งแล้วและยังไม่ได้มีการขุดแต่ง นอกจากโบราณสถานแล้ว กรมศิลปากรได้พบโบราณวัตถุจำนวนมากในการสำรวจขุดแต่งโบราณสถานในบริเวณเมืองโบราณศรีมโหสถที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและการดำรงชีวิตประจำวัน โบราณวัตถุเหล่านี้ทำด้วยวัสดุดินเผา ทั้งที่ผลิตจากแหล่งภายในประเทศและต่างประเทศ วัสดุประเภทหินและแร่ธาตุ และที่ทำด้วยวัสดุโลหะประเภทตะกั่ว เหล็ก สำริด และทองคำ โดยทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ เครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและรูปเคารพ โบราณวัตถุที่ขุดค้นพบเหล่านี้ ส่วนใหญ่ถูกนำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดปราจีนบุรี และกรุงเทพมหานคร

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ออกประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่เมืองโบราณศรีมโหสถ อำเภอ
ศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ.2558 มีผลบังคับใช้
ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2558 เป็นต้นไป เป็นระยะ
เวลา 5 ปี นับเป็นการกำหนดเขตพื้นที่คุ้มครอง
สิ่งแวดล้อมแห่งแรกที่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครอง
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกัน
และฟื้นฟูสภาพคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
เนื่องด้วยพื้นที่เมืองโบราณศรีมโหสถและบริเวณ
โดยรอบเป็นบริเวณที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของ
อารยธรรมโบราณที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต และยังมี
พัฒนาการที่ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน มีความสำคัญ
ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสมัยทวารวดี มีความสำคัญระดับชาติ โดยมีองค์ประกอบของเมืองในสมัยทวารวดีที่ครบถ้วน
ควบคู่กับธรรมชาติและระบบนิเวศเกษตรภายในเมือง ส่งผลให้แหล่งศิลปกรรมแห่งนี้มีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งเรียนรู้
แหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของสังคมในช่วงยุคเชื่อมต่อประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน กฎหมาย
ฉบับนี้ เป็นกลไกการยับยั้งหรือส่งเสริมการดำเนินการใดๆ อันเป็นการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในบริเวณ
พื้นที่เมืองโบราณแห่งนี้ เพื่อรักษาลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์ของแหล่งศิลปกรรม ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรอันมีค่า
ต่อฐานเศรษฐกิจของชุมชน ตลอดจนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการอนุรักษ์
ต่อไปในอนาคต

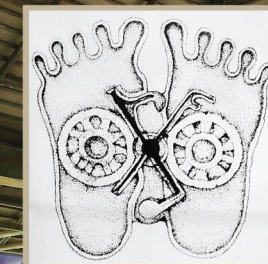

กลุ่มโบราณสถานสระมรกตได้สะท้อนหลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในภูมิภาคนี้กับประเทศศรีลังกา แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมที่สืบเนื่องมาจากอินเดีย ผ่านวัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมเขมร

โบราณสถานบริเวณนี้เป็นกลุ่มโบราณสถานในวัฒนธรรมทวารวดี โดยเฉพาะรอยพระพุทธรูปที่ ถือได้ว่าเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย และกลุ่มโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมร

● รอยพระพุทธรบาท

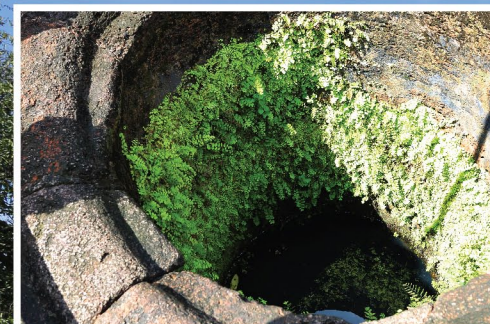
ลักษณะพระพุทธรูป	
ขนาดพระบาท	พระบาทซ้าย กว้าง 1.30 เมตร ยาว 3.50 เมตร
พระบาทขวา	กว้าง 1.30 เมตร ยาว 3.30 เมตร
กลางฝ่าพระบาท	กลางฝ่าพระบาทแต่ละข้างแกะสลักเป็นรูปธรรมจักร
	ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.10 เมตร
ระหว่างพระบาท	กลางฝ่าพระบาทเจาะเป็นหลุมกลมขนาดเส้นผ่าน
	ศูนย์กลาง 40 เซนติเมตร ความลึก 1.05 เมตร

● รอยพระพุทธรบาท เป็นปูชนียสถานสำคัญที่สุดที่ช่างโบราณได้แกะสลักลงบนพื้นศิลาแลงธรรมชาติ เพื่ออุทิศแด่พระพุทธรูปองค์ตามคติความเชื่อของอินเดียโบราณในการสร้างอุเทสิกเจดีย์ ลักษณะเป็นรอยพระบาทคู่มิลักษณะเหมือนจริง โดยแกะเจาะเป็นร่องรูปกากบาทคาคับรอยพระพุทธรบาท และแกะสลักเป็นรูปวงกลมล้อมรอบ สันนิษฐานได้ว่ารอยพระบาทนี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14

● บ่อน้ำ ตั้งอยู่บนถนนทางเดิน เชื่อมระหว่างปราสาทประธานกับลานประทักษิณรอบวิหารรอยพระพุทธรบาท ลักษณะเป็นบ่อน้ำทรงกลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.20 เมตร ความลึกประมาณ 10 เมตร ขอบบ่อกรุด้วยศิลาแลง สันนิษฐานว่าเป็นบ่อน้ำที่ใช้สำหรับการประกอบพิธีกรรม จากการขุดลอกในปี พ.ศ. 2536 พบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก

● บ่อน้ำโบราณ

หลวงพ่อกวรวดี

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองศรีมโหสถ

หอพระ

อยู่ด้านหน้าว่าการ
อำเภอศรีมโหสถ
จังหวัดปราจีนบุรี
ภายในหอพระเป็นที่
ประดิษฐานหลวงพ่อกวรวดี และที่ตั้ง
ธรรมจักร

● หลวงพ่อกวรวดี

พระพุทธรูปหินทรายประทับยืน ปางแสดงธรรม (สูง 2 เมตร) แบบทวารวดี ราว พ.ศ. 1300 - 1500 องค์พระพุทธรูปครองจีวรห่มคลุมแบบพระวรกายไม่มีริ้ว ชายจีวรด้านหน้าห้อยตกลงมาเป็นรูปวงโค้ง พระพักตร์ค่อนข้างกลมพระขนงเป็นสันหนาต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรโปน พระนาสิกใหญ่ ฝีพระโอษฐ์หนา ขมวดพระเกศาใหญ่ ฐานพระพุทธรูปสลักหิน ขึ้นเดียวกับองค์พระ เป็นรูปกลีบบัวหงาย พระบาทและข้อพระบาทสลักนูนสูงอิงติดกับแผ่นหลัง ปางแสดงธรรมทั้งสองพระหัตถ์ พระกรทั้งสองข้างยื่นออกมาจากพระองค์เล็กน้อย ขุดพบที่นิคมโรคเรื้อน โรงพยาบาลชานคามิลโล นอกเมืองมโหสถ

How to go

● ธรรมจักร

ธรรมจักรหินทราย (ชำรุดเหลือครึ่งวง เส้นผ่านศูนย์กลาง 73 เซนติเมตร) แบบทวารวดีราว พ.ศ. 1300 - 1500 ขุดพบที่นิคมโรคเรื้อน โรงพยาบาลชานคามิลโล นอกเมืองศรีมโหสถ โดยธรรมจักรในวัฒนธรรมทวารวดีซึ่งพบในแหล่งอื่น ตั้งอยู่บนเสาและปักอยู่หน้าพุทธสถาน เพื่อแสดงขอบเขตพุทธสีมา แต่ไม่พบร่องรอยเสาที่เมืองมโหสถ

คามิลเลียน โซเชียล เซนเตอร์

การก่อตั้ง “คามิลเลียน โซเชียล เซนเตอร์ ปราจีนบุรี” เกิดจากความคิดคณะนักบวชคามิลเลียนที่จะรวมผู้ป่วยโรคเรื้อนให้มาอยู่ในสถานที่เดียวกันเพื่อการรักษาที่มีคุณภาพ จึงได้เลือกสถานที่บริเวณตำบลโคกปึกเพื่อสร้างเป็นนิคมช่วยตนเองชื่อว่า “นิคมนักบุญคามิลโล” เป็นศูนย์สงเคราะห์ ให้การรักษาและที่พักอาศัยแก่ผู้ป่วยโรคเรื้อนระยะต่างๆ ที่ยากจนและถูกทอดทิ้ง ตลอดจนสนับสนุนอาชีพเสริม เช่น แกะสลักไม้ ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสวนครัว เพื่อเพิ่มรายได้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ต่อมาโรคเรื้อนเป็นโรคที่รักษาหายขาด จึงไม่เป็นปัญหาของสังคมอีกต่อไป แต่ปัญหาคณยานกจนจำนวนมากที่ไร้ที่พึ่งและขาดคนดูแล โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ที่ต้องการความช่วยเหลือจากสังคม รวมทั้งสมาชิกภายในนิคมนักบุญคามิลโลส่วนใหญ่หายป่วยแล้วและมีอายุมากขึ้น ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2545 มูลนิธิคณะนักบุญคามิลโลแห่งประเทศไทย จึงได้เปลี่ยนชื่อสถานพักฟื้นโรคเรื้อนโคกปึกเป็น “คามิลเลียน โซเชียล เซนเตอร์ ปราจีนบุรี” เพื่อดำเนินการช่วยเหลือผู้ทุพพลภาพและสงเคราะห์ผู้ยากไร้ต่อไป

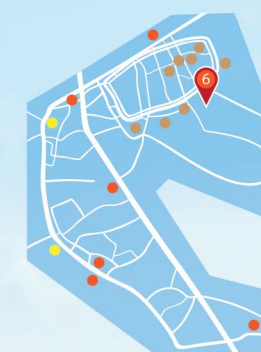
ปัจจุบันที่นี้เป็นหน่วยงานสาธารณกุศลในการดูแลผู้ทุพพลภาพและผู้สูงอายุยากไร้แบบองค์รวม คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ แก่ผู้ทุพพลภาพและสงเคราะห์ผู้สูงอายุทั้งภายในศูนย์สงเคราะห์คามิลเลียนและผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวในชุมชน ด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะมอบวันและเวลาให้ผู้สูงอายุยากไร้และทุพพลภาพในช่วงบั้นปลายแห่งชีวิต เพื่อสร้างรอยยิ้ม ความสุขและสันติในใจให้กลับคืนมาอีกครั้ง

ท่านที่เดินทางมาท่องเที่ยว ณ เมืองศรีมโหสถ แห่งนี้ สามารถทำบุญบริจาคเงิน สิ่งของ เลี้ยงอาหาร หรือนำอาหารมาเลี้ยงคนชราที่นี่ได้ โดยสามารถติดต่อนัดหมายล่วงหน้าได้ที่เบอร์ 037 276 001

How to go

ย่านชุมชนเก่า

2 ย่าน น่าเยือน

เสน่ห์ย่านเก่า

เมื่อมาเยือนเมืองศรีมโหสถ อีกหนึ่งกิจกรรมที่พลาดไม่ได้ คือ การชมบ้านเรือนที่ทรงคุณค่าผ่านกาลเวลา รุ่นสู่รุ่นจนถูกเรียกว่า “ย่านชุมชนเก่า” บ้านเรือนในย่านชุมชนเก่าส่วนใหญ่มีอายุไม่น้อยกว่าห้าสิบปี บางแห่งมีอายุนับร้อยปี จัดได้ว่าเป็นแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ประเภทหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์ของอดีตที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการตั้งถิ่นฐานของไทยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นเค้าโครงของชุมชนเมืองและสะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต ประกอบไปด้วยอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมเฉพาะ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เมืองแต่ละแห่งมีความเป็นเอกลักษณ์ ถึงแม้สภาพทางกายภาพของย่านชุมชนเก่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ยังคงมีความเป็นต้นกำเนิด ความเป็นของแท้ที่มีคุณค่าทั้งในด้านแนวคิดการตั้งถิ่นฐาน การก่อกำเนิดย่านชุมชน องค์ประกอบของย่านชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการเชื่อมโยงไปยังย่านอื่นๆ ของเมือง ย่านชุมชนเก่าจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม การวางผังเมือง รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของเมืองนั้นๆ รวมถึงยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถทำรายได้ให้กับประเทศ ในพื้นที่อำเภอศรีมโหสถ มีย่านชุมชนเก่า 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกปิบ และชุมชนบริเวณวัดต้นศรีมหาโพธิ์

บ้านไชยบุวัต

ชุมชนบ้านโคกปิบ

ชุมชนบ้านโคกปิบ เป็นชุมชนตลาด/การค้า ตั้งอยู่ ตำบลโคกปิบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี บริเวณถนนเทศบาลซอย 23 และซอยแม่น้ำเทวินทร์-ใจเย็น หรือทางฝั่งตะวันออกของเส้นทางหลวงหมายเลข 319 ในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของเมืองโบราณศรีมโหสถ และเคยเป็นชุมชนการค้าข้าวแหล่งสำคัญ โดยมีแม่น้ำและบริเวณที่เคยเป็นท่าเรืออยู่ทางฝั่งทิศเหนือของชุมชน ในปัจจุบันพบกลุ่มอาคารเก่าทั้งที่เป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น อาคารก่ออิฐถือ (ตึกจีน) ปูนหลังใหญ่ บ้านไม้ยกพื้นในสวนและโรงสีเก่า พื้นที่โดยรอบเป็นนาข้าว โดยมีสถานที่สำคัญในพื้นที่ ท่าเรือเก่า ตึกจีนเก่า

บ้านไชยบุวัต

ชุมชนบริเวณวัดตันตศรัทหาโพธิ์

ชุมชนบริเวณวัดตันตศรัทหาโพธิ์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เมืองโบราณศรีมโหสถ และบริเวณวัดตันตศรัทหาโพธิ์ ในเขตตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ ปัจจุบันจะพบเห็นบ้านเรือนทั้งที่เป็นบ้านเดี่ยวทรงไทยในสวนหรือแปลงนาข้าว และบ้านห้องแถวไม้โดยอาคารบ้านเรือนบริเวณถนนทางเข้าวัดตันตศรัทหาโพธิ์ (ปจ. 4014) บางส่วนพัฒนามากลายเป็นร้านค้า เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาทำบุญภายในวัดตันตศรัทหาโพธิ์ และกราบไหว้ตันตศรัทหาโพธิ์ ซึ่งเป็นต้นโพธิ์ที่มีขนาดใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

How to go

ระหว่างทางจะได้สัมผัสกับนาข้าวผืนใหญ่ท่ามกลางชุมชน ถ้าหากได้มาเยือนในฤดูข้าวออกรวงจะเป็นทุ่งเหลืองทองสบายตา ยิ่งปั่นจักรยานมา สามารถสัมผัสความงามที่เป็นธรรมชาติได้อย่างเต็มที่

6 ร้าน ต้องชิม

ร้านอร่อย
ร้านแนะนำ & เมนูเด็ด

ร้านก๋วยเตี๋ยวบ้านป่าลั้ง | เลี้ยวซ้ายสี่แยกโคกปี่บ เทศบาลตำบลโคกปี่บ อำเภอสว่างโฮม จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการอาหาร : ก๋วยเตี๋ยวโบราณ ก๋วยเตี๋ยวเย็นตาโฟ ผัดทะเล ผัดไท ผัดซีอิ๊ว ผัดกระเพรา ผัดพริกแกง
ผัดพริกอ่อน ราดหน้า

How to go

| บาบู แบร์รี่ ชาไข่มุก |
★★★★★

ร้าน baboo bear | ถนนสุวินทวงศ์, ตำบลโคกปี่บ อำเภอสว่างโฮม จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการเครื่องดื่ม : ชาไข่มุก กาแฟ และเบเกอรี่

How to go

ร้านอาหารลุงน้อยป้าดำ | ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 319 เทศบาลตำบลโคกปี่บ อำเภอสว่างโฮม

จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการอาหาร : อาหารตามสั่ง ก๋วยเตี๋ยวหมู และเนื้อ

How to go

ร้านก๋วยเตี๋ยวเป็ดปักฉาง | ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3070 ถนนสุวินทวงศ์ ตำบลโคกปี่

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการอาหาร : ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ ก๋วยเตี๋ยวหมู

หมายเหตุ : เปิด 11.00 น. หยุดทุกวันศุกร์

How to go

| ร้านเจ๊นาข้าวมันไก่ |
★★★★☆

ร้านข้าวมันไก่เจ๊นา | ถนนสุวินทวงศ์ ตำบลโคกปี่

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการอาหาร : ข้าวมันไก่ ต้มเลือดหมู ก๋วยเตี๋ยวหมูต้มยำ

| ร้านลาบป่าทองสุข |
★★★★☆

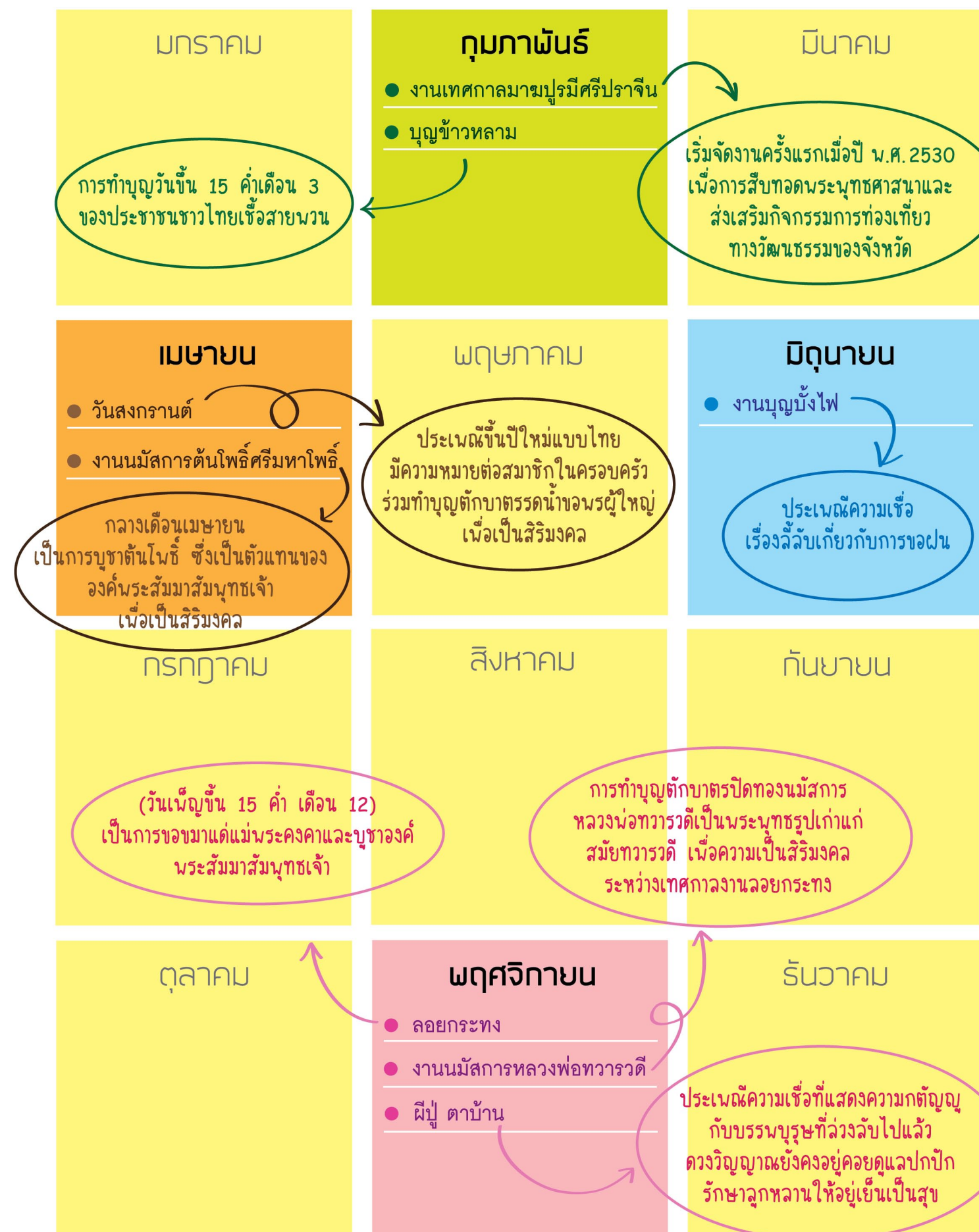
ร้านลาบป่าทองสุข | ถนนสุวินทวงศ์ ตำบลโคกปี่

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี 25190

รายการอาหาร : อาหารตามสั่ง อาหารไทย และอาหารอีสาน

ปฏิทินกิจกรรม กิจกรรมวันสำคัญ

เส้นทางจักรยาน ชมเมืองโบราณ & ทางเชื่อมใต้ร่มไม้

How to go

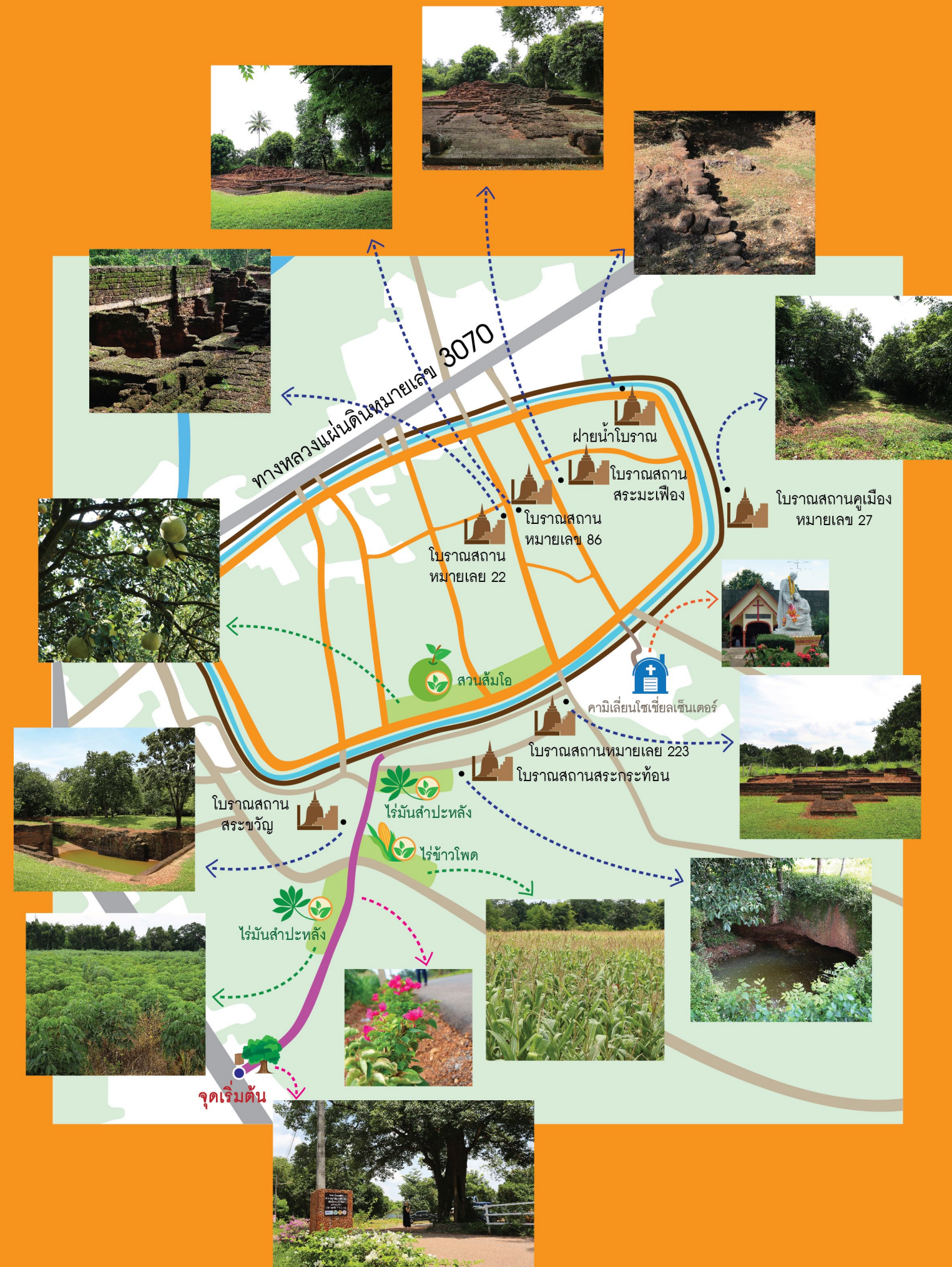
เมืองศรีมโหสถ
Sri Mahosot Ancient City

โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์
เส้นทางสู่เขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม
เมืองโบราณศรีมโหสถ
สนับสนุนโดย
บริษัท ไออาร์ซีพี จำกัด (มหาชน)

ความเป็นมา

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตระหนักว่าเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการประกาศเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม และเพื่อความยั่งยืนของการดำเนินการอนุรักษ์เมืองศรีมโหสถในระยะยาว สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับเทศบาลตำบลโคกปี่เป็ด อบต.โคกปี่เป็ด ได้จัดทำโครงการส่งเสริมและกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเมืองศรีมโหสถ ควบคู่ไปกับการประกาศเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยเชิญชวนภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณทางเข้าเมืองโบราณศรีมโหสถ ในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก บริษัท ไออาร์ซีพี จำกัด ในการดำเนินการจัดซื้อพันธุ์ไม้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของบริเวณพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมเมืองโบราณศรีมโหสถแห่งนี้ นอกจากนั้นบริษัท Gulf ยังได้มอบจักรยานให้กับเทศบาลตำบลโคกปี่เป็ด สำหรับปั่นจักรยานชมเมืองศรีมโหสถ โดยผู้มาเยือนสามารถติดต่อยืมจักรยานได้ที่เทศบาลตำบลโคกปี่เป็ด เส้นทางจักรยานภายในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมจะพาไปสู่โบราณสถานเมืองโบราณศรีมโหสถที่กรมศิลปากรมีการขุดค้นแล้ว สวนส้มโออันเป็นผลไม้ส่งออกของอำเภอ พื้นที่เกษตร ย่านชุมชนเก่า และคามิลเลียน โซเชียล เซนเตอร์

ชวนดูโบราณสถานที่ค้นพบบนดิน... ร่องรอยทางโบราณคดีและศิลปวัตถุที่พบในพื้นที่นี้ บ่งบอกถึงความเป็นแหล่งอารยธรรมระดับสูงของเมืองศรีมโหสถในอดีต ประวัติศาสตร์ สภาพของเมืองโบราณที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ทางวิชาการแห่งนี้ที่ยังถูกฝังกลบทับอยู่ใต้ดินด้วยกาลเวลาที่ผ่านมานานแสนนาน แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงชุมชนเมืองโบราณขนาดค่อนข้างใหญ่ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งศึกษาโบราณคดีที่ยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดในจังหวัดปราจีนบุรี

โบราณสถานหมายเลข 12

สระแก้ว บึงสระแก้วสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ
ลงบนผนังศิลาแลงธรรมชาติ

สันนิษฐาน | สระแก้วนี้เป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรืออาจเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากภาพสัตว์และสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่รอบสระ รูปช้าง สิงห์ มกร ขลุ่ยชัย หรือปูรณภูมิ ล้วนแต่เป็นสิ่งมงคลในสังคมเกษตรกรรม

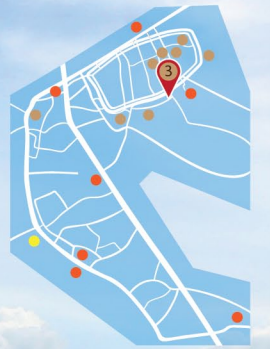
ตั้งอยู่นอกเมืองทางทิศตะวันตก ในเขตหมู่ที่ 8 บ้านหนองสระแก้ว ห่างคูเมืองประมาณ 100 เมตร ลักษณะเป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ขุดลงไปในพื้นที่ศิลาแลงธรรมชาติ ขนาดความกว้าง 18x18 เมตร ความลึก 5.4 เมตร มีทางลงสระทางด้านทิศตะวันตก ขอบสระด้านทิศเหนือมีการตัดศิลาแลงเป็นแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยื่นเข้ามาในสระมีบันไดทางลงด้านข้าง ด้านละ 2 ขั้น และมีร่องรอยของหลุมเสา สันนิษฐานว่าบริเวณนี้เดิมอาจมีพลพลาที่สร้างด้วยไม้ที่ผนังขอบสระมีภาพแกะสลักนูนต่ำเป็นรูปสัญลักษณ์ และรูปสัตว์อยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยม ได้แก่ ภาพช้าง สิงห์ มกร และงู จำนวน 29 กรอบภาพ มีรูปสัตว์ จำนวน 45 ตัว ได้แก่ รูปช้าง 24 ช้าง รูปสิงห์ 11 ตัว รูปมกร 8 ตัว รูปหมู 1 ตัว และรูปกิ้งก่า 1 ตัว และยังมีรูปงูพัน รูปหมอนำระหว่างข้างสองข้าง รูปมกร และหงส์เดินเรียงกันเป็นแถวเหนือกรอบรูป

สันนิษฐาน | คูเมืองนี้อาจเป็นที่ตั้งของเชิงเนินป้อมยามกับประตูทางเข้า - ออกเมืองโบราณทางด้านตะวันออกและด้านใต้ โดยอาจใช้สะพานชักเป็นทางเข้าคูเมือง

คูเมืองนี้ ตั้งล้อมรอบตัวเมือง อยู่ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านโคกวัด และหมู่ที่ 8 บ้านหนองสะแก แนวคันดินบางส่วนถูกชาวบ้านไถเกื้อลงจนเกือบไม่เห็นร่องรอยเพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตร จากการขุดลอกคูเมือง พบหลักฐานที่น่าสนใจอยู่ 3 แห่ง คือ คูเมืองด้านทิศตะวันออก ขอบคูเมืองด้านในจะถูกขุดยื่นออกมาความกว้าง 7 เมตร ความยาว 10 เมตร ในขณะที่ขอบคูเมืองด้านนอกจะถูกขุดเว้าออกไปความกว้าง 20 เมตร ความยาว 20 เมตร ความกว้างของคูเมืองช่วงนี้จะกว้างถึง 43 เมตร ส่วนคูเมืองทางด้านทิศใต้ขอบคูเมืองด้านนอกยื่นเข้าไปหาขอบคูเมืองด้านในความกว้าง 8 เมตร ความยาว 15 เมตร ทำให้คูเมืองกว้างเพียง 7 เมตร อีกจุด คือ คูเมืองด้านทิศใต้ ด้านทิศตะวันตกของโรงพยาบาลโรคเรื้อนของคูเมือง ด้านนอกมีลักษณะเว้าเข้า และขอบคูเมืองด้านในเป็นขอบสันศิลาแลงยื่นออกมาเช่นกัน

สันนิษฐาน | เป็นอาคารเทวสถานที่ประดิษฐานรูปเคารพ

ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 บ้านโคกวัด ทางด้านทิศใต้นอกเมืองศรีมโหสถ อยู่ห่างจากคูเมืองระยะทางประมาณ 50 เมตร ลักษณะเป็นฐานอาคารก่อด้วยศิลาแลงผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดความกว้าง 12.60 เมตร ความยาว 16.25 เมตร และความสูง 1.00 เมตร วางตัวอยู่ในแนวแกนทิศตะวันออกเฉียงเหนือ - ตะวันตกเฉียงใต้ ตัวอาคารแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ชั้นแรกด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมุขยื่น มีบันได ตรงเชิงบันไดทำเป็นรูปครึ่งวงกลมหรืออัมจันทร์ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5 เซนติเมตร ที่ผนังอาคารมีร่องรอยของเสาหินแลงติดอยู่เป็นระยะจำนวน 12 ต้น ตรงกึ่งกลางเป็นแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้าง 7x7 เมตร มีมุขยื่นทางด้านหน้าเช่นเดียวกับตัวอาคารและมีบันไดทางขึ้นเดี่ยวๆ มีอัมจันทร์รูปครึ่งวงกลม ที่มุมของแท่นสี่เหลี่ยมปรากฏร่องรอยเสามุมละ 1 ต้น

โบราณสถานหมายเลข 22

โบราณสถานกลางเมือง
เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่มีจำนวน 10 หลัง

ลักษณะเป็นกลุ่มอาคารสร้างด้วยอิฐและศิลาแลง
จำนวน 10 หลัง เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
แต่ละหลังมีขนาดกว้างยาวแตกต่างกันออกไป
ปัจจุบันพังทลายเหลือเพียงส่วนฐานที่น่าสนใจ
คือ อาคารสองหลังที่ตั้งอยู่ทางมุมทิศตะวันออก
เฉียงเหนือด้านหลังมีบ่อน้ำ ซึ่งอาจใช้ในการ
ประกอบพิธีกรรม มีอายุราวพุทธศตวรรษที่
12 - 18

สันนิษฐาน | โบราณสถานแห่งนี้สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู
เนื่องจากขุดค้นพบประติมากรรมในศาสนาฮินดู

โบราณสถานหมายเลข 86

โบราณสถานขนาดใหญ่กลางเมืองศรีมโหสถ

ตั้งอยู่ภายในตัวเมืองในเขตหมู่ที่ 2 บ้านโคกวัด บริเวณกลางเมืองศรีมโหสถ ลักษณะเป็นฐานอาคารขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลง
ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความกว้าง 25 เมตร ความยาว 40 เมตร ฐานอาคารก่อซ้อนกัน 2 ชั้น ชั้นบนก่อเป็นช่องรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้าลักษณะคล้ายห้องทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก จำนวน 11 ห้อง ด้านทิศตะวันตกมี 4 ห้อง มุมอาคารทางด้าน
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือพบรางน้ำหรือท่อโสมสูตร 2 แนว มีการสร้างกำแพงแก้วขึ้นซ้อนทับ และพบร่องรอยหลุมเสาที่บริเวณ
มุมอาคารทั้งสี่มุมและด้านหน้าของขานที่ยื่นออกไป สันนิษฐานว่าจะเป็นอาคารสำหรับประกอบพิธีกรรม

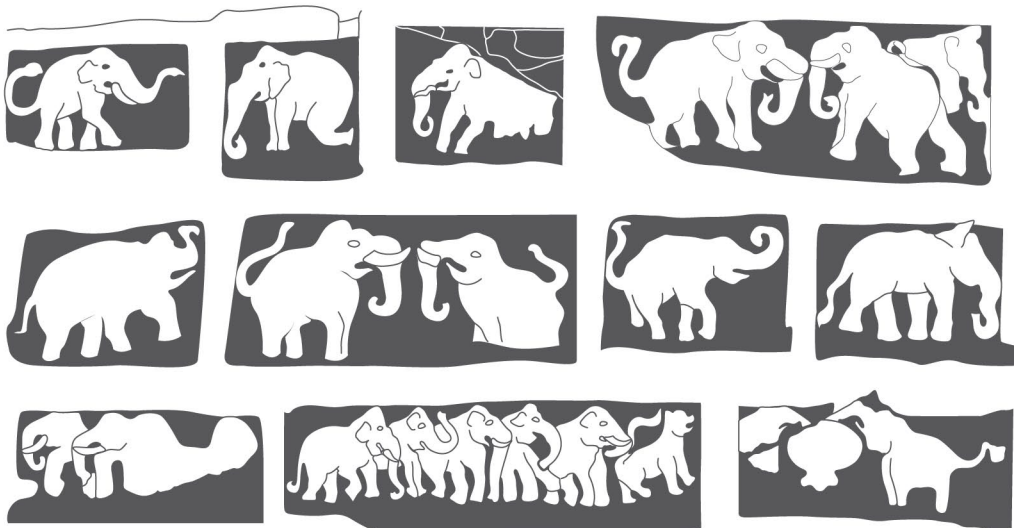

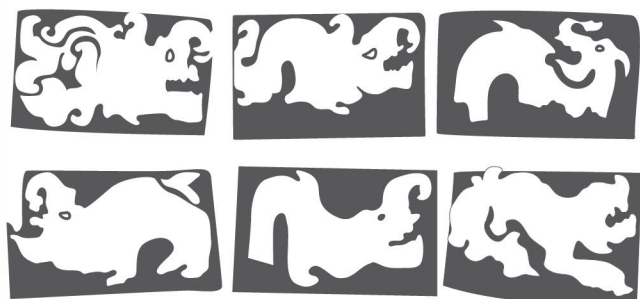
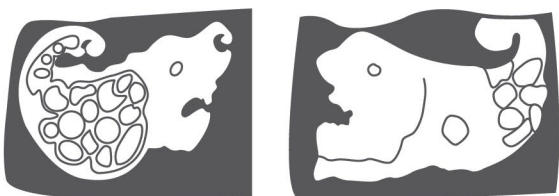
- ช้าง -

ช้างสื่อถึงความเป็นมงคล ความอุดมสมบูรณ์ เชื่อมโยงระหว่างตัวแทนของน้ำเข้ากับ สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยช้างพบมากทั้งแบบเดี่ยวและโขลง หรือรูปแบบพิเศษ คือ สลักเป็นสัญลักษณ์ตามคติพราหมณ์ พุทธ ช้างที่มีลักษณะพิเศษ คือ คชลักษณ์ เป็นรูปช้างสองเชือกหันหน้าเข้าหากัน ขู่วางรดน้ำลงบนเทวียลักษณ์ (ชายาของพระนารายณ์ เป็นเทวีแห่งโชคลาภ) หรือบนหม้อน้ำ เป็นสัญลักษณ์มงคลของอินเดียโบราณ

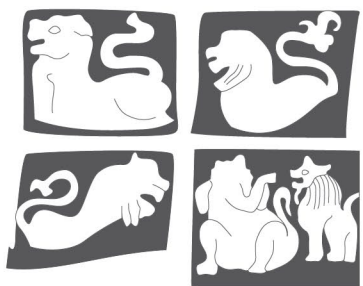
- หงา - มกร -

หงา (เห-รา) หรือ มกร (มะ-กะ-ระ) เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ และความอุดมสมบูรณ์ เป็นสัตว์ในเทพนิยายของอินเดียโบราณ เกิดจากการผสมของสัตว์หลายๆ อย่าง เช่น ปลา งู ช้าง จระเข้ มีร่างเป็นงูหรือนาคร มีหางเป็นปลา ปากยื่นยาว มีฟันแหลมคม คล้ายจระเข้และมีงวง ลายแกะสลักหงาหรือมกรที่สระแก้วมีลักษณะต่างๆ กัน เช่น ตัวคล้ายปลา มีเกล็ด หรือตัวคล้ายงูหางเป็นลายประติษฐ์ แต่มิมีงวงทุกตัว

- สิงห์ -

สิงห์เป็นตัวแทนกษัตริย์ แสดงฐานะนักรบศักดิ์สิทธิ์สูง

- หนูป่า -

หนูป่า ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เชื่อว่าขุดเอาแผ่นดินขึ้นจากโลกบาดาล เป็นหนึ่งในอวตารของพระวิษณุ

- นาค -

นาคหรืองูใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ อาศัยในโลกบาดาลหรือลึกลงไปได้ดิน เป็นรูปงูพันเสาเป็นเกลียว แผ่พังพานหันออกมาด้านหน้า

- กิณรี -

กิณรีเป็นอมมนุษย์ในเทพนิยายของอินเดียโบราณ อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ที่เชิงเขาพระสุเมรุ มีลักษณะเป็นรูปครึ่งคนครึ่งนก แสดงท่าทางมีคล้ายเหาะ หมายถึงตัวกิณรีหรือคนธรรพ์

ลูกปัดที่พบในตำบลโคกปี่ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยพูนันและทวารวดี ลูกปัดหินที่พบมีหลากหลายรูปทรง ส่วนมากจะเป็นทรงกลม ทรงลูกรีกับเหลี่ยม ทรงถึงเบียร์ทรง 16 เหลี่ยม และทรงกระบอก ยาว สีส่วนมากเป็นสีส้ม สีน้ำเงิน สีขาว และจำพวกหินที่ปลายๆ สีชมพูเป็นสีที่พบมาก รองลงมาเป็นสีเทา และสีเหลืองหม่น ลูกปัดส่วนใหญ่ทำมาจากหินสีมีค่านำเข้ามาจากอินเดียและตะวันออกกลาง ได้แก่ หินอะเกต (Agate) โอนีท (Onyx) คานเลียน (Carnelian) และควอตซ์ (Quartz) สำหรับลูกปัดแก้วส่วนใหญ่มีรูปทรงกลม

ทรงกลม และทรงกระบอก สีของลูกปัดที่พบมีสีส้ม สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน สีน้ำตาลเข้ม สีฟ้า และสีน้ำเงินดำ การทำลูกปัดแก้วที่พบส่วนใหญ่ ทำโดยวิธี Drawn Beads นำไม้จุ่มพันแก้วที่กำลังหลอมขึ้นมา เมื่อแก้วแข็งตัวจึงตัดเป็นชิ้นๆ แล้วนำไปดัด (Reheated) อีกครั้งหนึ่ง เพื่อทำให้ขอบเรียบ การทำลูกปัดแก้วด้วยวิธีนี้เนื้อแก้วจะเรียงเป็นเส้นตรงขนานกับรูของลูกปัด

ลูกปัดแบบพูนันที่พบเป็นของที่ทำขึ้นในพื้นที่นี้ เพราะในพื้นที่นี้มีเมืองเก่าพูนัน และโบราณสถานอยู่หลายแห่ง นอกจากนั้นยังสังเกตได้จากพวกลูกปัดโคลน คือ ลูกปัดที่ยังทำไม่เรียบร้อย เป็นต้นว่าเจาะรูไม่ทะลุกัน ไม่เจาะรู หรือยังไม่ได้ตกแต่งรูปร่างเลย ลูกปัดดังกล่าวจึงเป็นเครื่องยืนยันว่าเมืองศรีมโหสถนี้เป็นบริเวณเมืองเก่าในสมัยพูนันได้ นอกเหนือจากเป็นสินค้าราคาแพงสำหรับนักสะสมลูกปัดโบราณ ซึ่งทำให้ราคาลูกปัดสูงขึ้นทุกวัน

ลูกปัดขนาดเล็ก

- ลูกปัดตามด -

ลูกปัดโบราณพบในเมืองมโหสถ แหล่งโบราณสถานบ้านโคกวัด ส่วนใหญ่จะเจอกับโครงกระดูกมนุษย์โบราณ ซึ่งมีความเชื่อว่าเอาไว้ใช้ในภพชาติหน้า

บองปาก บองชิว

ผลิตภัณฑ์ในพื้นที่

เมื่อมาเยือนเมืองศรีมโหสถ นอกจากได้เยี่ยมชมเมืองศรีมโหสถ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แล้ว ที่นี่ยังเป็นแหล่งผลิตหมวกจักสานของอำเภอ ให้ซื้อติดมือกลับบ้านและเป็นของฝากได้อีกด้วย แหล่งผลิตอยู่ที่หมู่ 8 บ้านหนองสะแก รวมกลุ่มกันทำโดยคนในชุมชน มีผลิตภัณฑ์จักสาน 2 ประเภท ประเภทแรกเป็นหมวกจักสานไม้ไผ่และผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มหมวกสานหนองสะแก อีกประเภทหนึ่งเป็นหมวกจักสานด้วยหญ้าแห้วหมูทรงกระเทียม คุณลักษณะพิเศษของหมวกที่ผลิตด้วยหญ้าแห้วหมูทรงกระเทียมนี้ คือ เบา นุ่ม นิ่ม สวมใส่สบาย โดยหมู่ 8 บ้านหนองสะแกนี้เป็นที่เดียวในประเทศไทยที่นำหญ้าแห้วหมูมาทำผลิตภัณฑ์จักสาน เป็นการต่อยอดวัสดุพื้นถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพิ่มมูลค่าโดยชุมชน

OTOP ปราจีนบุรี

หมวกจักสานบ้านหนองสะแก

107 หมู่ 8 บ้านหนองสะแก ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โทร 085-3599401, 081-1597243

สำเภา

ผลิตภัณฑ์ชุมชน

หมวกจักสานหญ้าแห้วหมูทรงกระเทียม

คุณตึกโก้ หมู่ 8 บ้านหนองสะแก ตำบลโคกปี่ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โทร 089-4027858

ที่ปรึกษา

ดร.รวิวรรณ ภูริเดช

เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นายพุมพิงค์ สุรพฤกษ์

รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นางอินทิรา เอี่ยมฉัตร

ผู้อำนวยการกองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

นางมณฑา เรืองฤทธิ์

รองผู้อำนวยการโรงเรียน รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนปราจีนกัลยาณี

นางณัฐนันท์ เรียวรโรจน์

หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดปราจีนบุรี (โรงเรียนปราจีนกัลยาณี)

นางสาวอัจฉราภรณ์ มูลเชื้อ

เจ้าหน้าที่หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดปราจีนบุรี (โรงเรียนปราจีนกัลยาณี)

บรรณาธิการ

นางสาวมณฑนา ศิริวรรณ

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ

คณะผู้จัดทำ

กลุ่มงานจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6

แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

โทร : 0 2265 6582

โทรสาร : 0 2265 6578, 0 2265 6581

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
จังหวัดปราจีนบุรี (โรงเรียนปราจีนกัลยาณี)

เลขที่ 664 ถนนปราจีนอนุสรณ์ ตำบลหน้าเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี 25000

โทร : 0 3721 1071

โทรสาร : 0 3721 3902

ภาพและออกแบบรูปเล่ม : นางสาวพิชญ์ศุกร วิสุทธิ

บรรณานุกรม

สถาพร ขวัญยืน (บรรณาธิการ). เมืองโบราณศรีมโหสถ, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2558, (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 60 พรรษา 2 เมษายน 2558).
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553. โครงการบูรณาการเพื่อจัดทำ
แนวเขตและมาตรการกำหนดเขต คู่มือของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพื้นที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัด
ปราจีนบุรี, กรุงเทพฯ: บริษัท โมโนกราฟ จำกัด, 2553.

e-book

ต้นกระบก

กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
60/1 ซอยพิบูลวัฒนา 7 ถนนพระรามที่ 6
แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400
โทร : 0 2265 6582
โทรสาร : 0 2265 6578, 0 2265 6581

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น
จังหวัดปราจีนบุรี (โรงเรียนปราจีนกัลยาณี)
เลขที่ 664 ถนนปราจีนอนุสรณ์ ตำบลหน้าเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี 25000
โทร : 0 3721 1071
โทรสาร : 0 3721 3902